

Pääjohtaja Erkki Liikanen

J.V. Snellman -juhlarahan julkistamistilaisuus Kuopiossa 8.1.2006

Hyvät kuulijat,

voi tuskin kuvitella osuvampaa tapaa juhlistaa J.V. Snellmanin juhluvuotta kuin hänelle omistetun juhlarahan liikkeeseen lasku, sillä onhan Snellman useimpien suomalaisten mielessä juuri Suomen oman rahan isä. Kuva Snellmanista rahapoliitikkona on itse asiassa niin vahva, ehkä Suomen Pankin edessä olevan patsaan ansiosta, että voi olla syytä erityisesti muistuttaa Snellmanin toiminnan muistakin puolista.

Nyt julkistettu juhlaraha, jonka on suunnitellut kuvanveistäjä Tapio Kettunen, on tässäkin mielessä mielestäni hyvin onnistunut. Juhlarahaan ei nimittäin ole kuvattu kaikkein tutuinta Snellman-hahmoa, kypsään ikään ehtinyttä senaattoria ja valtiovarainpäällikköä, vaan nuori Snellman, mikä vie ajatukset hänen kirjallisen ja poliittisen toimintansa alkupuolelle.

Kuopio on paras paikka julkistaa nuorta Snellmania kuvaava juhlaraha, koska merkittävimmän panoksensa kansallisena herättäjänä hän teki juuri Kuopion kaudellaan, lehtiensä "Saiman" ja "Litteraturbladetin" toimittajana. Tässä kaupungissa Snellman perusti suomalaisen poliittisen lehdistön. Snellmanin lehdet eivät olleet Suomen ensimmäisiä sanomalehtiä, mutta ne olivat uudella tavalla kunnianhimoisia ja omasta tehtävästään tietoisia kuin aiemmat. Lehtimies Snellman ei tyytynyt ajanvietteeseen ja pikku-uutisiin, vaan aloitti julkisen yhteiskunnallisen keskustelun Suomessa. Hänen ansiostaan Kuopiota voidaan pitää paitsi suomalaisen journalismin syntypaikkana, myös sellaisen yhteiskunnallisen osallistumisen alkukotina, mitä nykyään sanotaan kansalaisyhteiskunnaksi.

Snellmanin luoma kansalliseen sivistysohjelmaan perustuva suomalainen kehitysstrategia, jota hän lehdissään propagoi, on hänen ajattelunsa kestäväintä sisältöä. Snellman oli nationalisti, ja nationalismi on Euroopan 1900-luvun kauhean historian jäljiltä syystäkin huonossa huudossa. Mutta Snellmanin nationalismi onkin toista maata. Se ei ole aggressiivista, vaan se lähtee siitä, että kansakuntien ja niiden kautta yksittäisten ihmisten

tehtävänä on antaa oma ainoalaatuinen kehityspanoksensa koko ihmiskunnan kehityksen hyväksi. Ohjelman kansallinen luonne ei tarkoita kansallista itsekkyyttä, vaan ajatusta, että vain aidosti omalta pohjalta voidaan saada aikaan jotakin ainoalaatuista, ei kopioitua, vaan jotakin uutta annettavaa ihmiskunnan kehitykseen.

Snellmanin mielipiteissä on paljon sellaista, minkä tänään hylkäämme aikansa eläneenä ja suorastaan taantumuksellisenakin. Hänen vaatimuksensa kansallisen kulttuurin homogeenisuudesta sopii huonosti nykyajan avoimen yhteiskunnan monikulttuuriseen todellisuuteen. Emme voi myöskään hyväksyä Snellmanin käsityksiä esimerkiksi naisten emansipaatiosta tai hänen epäilevää suhtautumistaan demokratiaan ja parlamentarismiin. Mutta ajatus, että kansakunnan voima ja menestys johtuvat sen sivistyksestä ja kyvystä tarjota jotakin uutta koko ihmiskunnan käyttöön on visiona huikea ja paljon modernimpi kuin hänen aikansa muut talouspoliittiset tai valtiolliset ohjelmat. Se myös näyttää, miten isänmaallisuus ja kansainvälistyminen ovat yhteen sovitettavissa.

Snellmanin visio oli äärimmäisen idealistinen, mutta se oli samalla täyttä realipolitiikkaa. Suomen kehitys viimeisten 150 vuoden aikana on myös osoittanut tuon vision käytännössä pitäväksi. Nykyisen Suomen maine huipputeknologian tuottajana tai PISA -tutkimusten kärkimaana perustuu snellmanilaisen sivistysohjelman hedelmille. Juuri sitä strategiaa noudattamalla Suomi on noussut köyhästä Euroopan takapajulasta tasolle, jolla se pystyy tasavertaiseen kaupalliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen vuorovaikutukseen minkä tahansa muun maan kanssa. Snellmanilaisuutta on sekin, että kansakunnan poliittinen tavoite asetetaan juuri tuolla tavoin.

Mutta palataan Snellmaniin ja Suomen markkaan. Voi tuntua paradoksaaliselta juhlia Snellmania, markan isää, aikana, jolloin markasta on juuri vain vähän aikaa sitten luovuttu. Asia ei ole kuitenkaan näin yksioikoinen, ja asiaa lähemmin tarkastellen huomaa, että vuoden 1865 rahauudistus, josta Snellmania kiitetään, oli itse asiassa tavoitteiltaan samansuuntainen toimenpide kuin Suomen liittyminen euroalueeseen vuonna 1999. Tämä ajatus markan käyttöönoton ja siitä luopumisen samansuuntaisuudesta on varmaan sen verran yllättävä, että sitä kannattaa tässä selostaa vähän tarkemmin.

Tapahtumaketju, joka johti hopeamarkan syntyyn ja Suomen tosiasialliseen irtoamiseen Venäjän rahajärjestelmästä, ei lähtenyt liikkeelle mistään separatistisista vaikuttimista, vaan taustalla olivat käytännön taloudelliset syyt. Kysymys oli rahan arvon vakauttamisesta ja Suomen kaupallisten yhteyksien vahvistamisesta Eurooppaan.

Ennen Krimin (tai Oolannin) sotaa Suomessa olivat rahana ruplat ja maa oli hopeakannassa yhdessä Venäjän kanssa. Suomessa rahana olivat Suomen Pankin liikkeeseen laskemat hopeaan vaihdettavat setelit ja venäläinen hopearaha. Lisäksi myös venäläiset seteliruplat olivat laillisia maksuvälineitä, joten Suomen Pankin piti lunastaa niitäkin hopealla vaadittaessa.

Sodan syttyminen vuonna 1854 käynnisti Venäjällä ja myös Suomessa rahakriisin, jonka tuloksena ruplan vaihdettavuus hopeaan jouduttiin lakkauttamaan. Ruplan irtoaminen hopeasta aiheutti monenlaisia vaikeuksia. Kun rahan arvo ei enää ollut sidottu hopeaan, se alkoi nopeasti heiketä. Vaihtorahasta tuli puutetta, koska hopearaha hävisi yleisestä liikkeestä keinottelijoiden kirstuihin. Ehkä pahinta oli, että valuuttakurssit suhteessa perinteisiin kauppakumppaneihin Ruotsissa ja Pohjois-Saksassa alkoivat vaihdella. Tämä vaikeutti kauppaa ja ulkomaisen luoton käyttöä.

Vastauksena suomalaisten tekemiin pyyntöihin rahakysymyksen ratkaisemiseksi keisari myönsi vuonna 1860 Suomelle oman rahayksikön, markan, joka kuitenkin oli määritelty suhteessa seteliruplaan, sen neljäsosaksi. Kun setelirupla vielä jäi lailliseksi maksuvälineeksi, ei tämä uudistus vielä tuonut ratkaisua pääongelmaan, eli kysymykseen, miten voitaisiin palata hopeakantaan.

Kun Snellman tuli valtiovarainpäälliköksi vuonna 1863, markka oli jo olemassa, mutta Snellman näki hopeakannan palauttamisen tärkeimmäksi tehtäväkseen. Tätä varten tarvittiin Suomen Pankille riittävä hopeavaranto ja lisäksi Venäjän suostumus siihen, että ruplan asema laillisena maksuvälineenä Suomessa lakkaisi. Snellman matkusti Pietariin neuvottelemaan venäläisen osapuolen kanssa asiasta. Matkan tuloksena oli keisarin suostumus sille, että markka voitiin määritellä uudelleen, ei yleisesti ruplan, vaan nimenomaan hopearuplan neljäsosaksi. Tämä on Snellmanin pääasiallinen saavutus Suomen markan historiassa.

Keisarillinen manifesti, jossa määrättiin, että kotimainen ja venäläinen hopearaha tulisivat tästä lähtien ainoiksi laillisiksi maksuvälineiksi Suomessa, julkaistiin marraskuun 12. päivänä 1865. Kerrotaan, että Snellman joutui antamaan latojalle juomarahaa, jotta julistus ei vuotaisi julkisuuteen ennen määräaikaa, mutta siitä huolimatta Yhdyspankin johtokunta sai asiasta vihiä ja tiedotti siitä sähköellä pankin sivukonttoreille etukäteen.

Manifestin myötä esteet hopeakantaan palaamiselta poistuivat ja Suomen Pankki alkoi lunastaa seteleitään uusilla hopeamarkoilla maaliskuun alussa 1866. Samalla markan arvo vakiintui suhteessa muihin hopeakantamaihin, kuten Ruotsiin ja Saksaan, jotka siis olivat tärkeimpiä läntisiä kauppakumppaneitamme jo tuolloin. Mielenkiintoista on, millä tavalla kurssi vakiintui suhteessa Ranskan frangiin: koska frangin hopea-arvo, 4 ½ grammaa hopeaa, oli sattumalta aivan sama kuin markankin, frangin valuuttakurssiksi suhteessa markkaan tuli tasan 1:1, mikä pysyi minimaalisia vaihteluita lukuun ottamatta voimassa vuosikymmeniä, aina vuoteen 1914 saakka.

Snellmanin rahapoliittisen toiminnan yhteydessä kannattaa mainita toinenkin Suomen Pankkia koskeva merkkitapahtuma. Snellman oli nimittäin se henkilö, joka luovutti Suomen Pankin hallituksen alaisuudesta "valtiopäiväin hallintoon ja vastattavaksi" niin kuin silloin sanottiin.

Snellman oli valtiovarainpäällikkönä ollut myös Suomen Pankin johtokunnan esimies, vaikka säädöt olivat jo vuonna 1862 halunneet ottaa pankin haltuunsa ja valinneet neljä pankkivaltuusmiestä pankkia valvomaan. Snellman suhtautui epäluuloisesti pankin luovuttamiseen, koska pelkäsi pankkivaltuusmiesten voivan toiminnallaan vaarantaa hopeakannalle paluun. Snellman onnistuikin lykkäämään asian seuraaville valtiopäiville, jossa asiasta vihdoinkin päätettiin.

Pankkivaltuusmiesten ensimmäisen kertomuksen mukaan, tammikuun 7. päivänä 1868 "Senaattori Snellman, Keisarillisen Senaatin puolesta, jätti Säätyjen haltuun alkuperäisen ja hypoteekki-rahastot nimellä Suomen Pankki ja sillä tarkoituksella kuin ennen mainittu Armollinen Asetus sääti". Pankki ei muuten tuohon aikaan ollut 1860-luvun puolivälin talouskriisien jäljiltä ollenkaan hyvässä kunnossa. Yli puolet sen varoista, noin 12 miljoonasta markasta, oli kiinni konkurssissa tai ulosoton alaisena. Noista vuosista kuitenkin alkoi Suomen taloudellinen nousu, jonka tuloksena BKT ensimmäiseen maailmansotaan mennessä peräti nelinkertaistui. Kehitys oli mahdollista, koska Suomi samalla avautui kansainväliselle kaupalle ja taloudelliselle työnjaolle, ja rahajärjestelmän kansainvälinen yhtenäisyys oli tätä kehitystä osaltaan vahvasti tukemassa.

Markan syntytarina osoittaa, että oman rahan hankkiminen Suomelle oli keino olla mukana maailmassa, ei separatismia. Myöhemmin se on alettu nähdä vuoden 1917 tapahtumien valossa ensi askeleena Suomen irtoamisessa Venäjästä, vaikka se aikanaan oli enemmän keino kytkeytyä länteen. Totta kai omien kansallisten instituutioiden, kuten rahan, kehittyminen oli osa Suomen kypsymistä valtiolliseen itsenäisyyteen, mutta kannattaa kuitenkin muistaa, että vielä 1800-luvulla, kun maailmassa elettiin ensin hopeakannan ja sitten kultakannan oloissa, ei itsenäinen, muista maista erillinen kansallinen rahapolitiikka missään tapauksessa kuulunut itsenäisen valtion tunnusmerkkeihin. Päinvastoin, ihanteena oli osallisuus globaalissa rahajärjestelmässä, joka perustui yhteiseen arvonmittaan, kultaan tai hopeaan.

Rahahistoria ja myös Suomen Pankin historia ovat äärimmäisen kiehtovia aiheita, joita muuten parhaillaan tutkitaan erityisessä Suomen Pankin historiaprojektissa. Tämän projektin tehtävänä on kirjoittaa kattava yleisesitys pankin historiasta julkaistavaksi pankin 200-vuotispäivänä vuonna 2011. Varmasti Snellmanin rahapolitiikka, jota aikaisemmassa kirjallisuudessa on sekä kiitelty kaukonäköisyydestä että kritisoitu tarpeettoman ankaraksi, saa myös uutta valaistusta tämän projektin myötä. Tapana on sanoa, että jokaisen sukupolven on kirjoitettava historia uudelleen. Tämän päivän suomalaisia kiinnostaa varmaan erityisesti tarkastella Suomen rahahistoriaa sen kansainvälisissä yhteyksissä.

Nyt Suomi on Euroopan rahaliiton jäsen ja kuulee usein sanottavan, ettei Suomella ole enää omaa rahapolitiikkaa. Kannattaneeko suomalaisten enää olla edes kiinnostuneita rahapolitiikasta, tai kannattaako sitä Suomessa tutkia? Näihin väitteisiin ja epäilyihin voi vastata, että Suomella on oma rahapolitiikka, joka on euroalueen yhteinen rahapolitiikka. Suomen Pankki osallistuu sen muotoiluun yhtenä eurojärjestelmän täysivaltaisena jäsenenä, ja voi sanoa, että suomalaisilla on rahaliiton kautta nykyään enemmän vaikutusvaltaa maanosamme rahatalouteen kuin koskaan aikaisemmin. Mutta tämä vaikutusvalta on "snellmanilaista" luonteeltaan: sitä on vain siinä määrin, kun pystymme kontribuoimaan yhteisen rahapolitiikan tekoon uusia aineksia, ei muilta kopioitua, vaan aitoa omaperäistä sisältöä. Tämä on haaste Suomen Pankille, mutta se on myös haaste suomalaiselle taloustutkimukselle ja talousjournalismille, koska suomalaisilla on aivan yhtä hyvä syy harjoittaa rahapolitiikkaa keskustelua ja tutkimusta kuin vaikkapa saksalaisilla tai ranskalaisillakin. Tähän haasteeseen vastaaminen on ehtona sille, että olemme Euroopan rahapolitiikassa kansalaisen, emme vallankäytön kohteen asemassa. Snellmanin analyysi kansallisesta strategiasta on ohittamaton tässäkin kysymyksessä.

Kun tänä vuonna tulee kuluneeksi 200 vuotta J.V. Snellmanin syntymästä, Suomessa järjestetään kymmeniä, jopa satoja Snellman-aiheisia tapahtumia. On syytä toivoa, että juhluvuotta ei käytetä vain kansakunnan kaapin päälle asetetun suurmiehen muisteluun tai ylistämiseen. Snellmanin juhluvuosi antaa myös hyvän mahdollisuuden käydä keskustelua sellaisista ajankohtaisista kysymyksistä kuin kansallisvaltion roolista integroituvassa maailmassa, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden merkityksestä monikulttuuriseksi muuttuvassa Suomessa, Suomen kielen tulevaisuudesta korkeimman opetuksen ja tutkimuksen välineenä, ja talouspolitiikastakin, jota Snellman myös paljon harrasti. Toivottavasti tämän juhlarahan liikkeeseen lasku omalta osaltaan toimisi virikkeenä tällaiseen keskusteluun ja näin myötävaikuttaisi juhluvuoden onnistumiseen.